

EI NY BYGD BLIR TIL

AURSKOG 1940-1966

Boka omhandler utviklingen i ameriksbygda Aurskog fra 1940 til 1966. Denne perioden er kanskje den mest dramatiske i bygdas historie. Krigen, nazismen, hjemmefronten og rettisoppgjøret analyseres, og sees i sammenheng med de sosiale og politiske forhold i bygda før og under krigen.

Omreisningen og den nye tid fra omlag 1950, beskrives og analyseres. Boka gir et bilde av hvorfor det gikk som det gikk. Det skjedde en sosial revolusjon i bygda fra omlag 1948 til 1966. Ei ny bygd ble skapt i denne perioden. De første gang i krigstiden behandles sårpassningaenden i elgdesamfunn på Østlandet.

N 52-992173-3-4

C Printing Data Center as
0 Aurskog

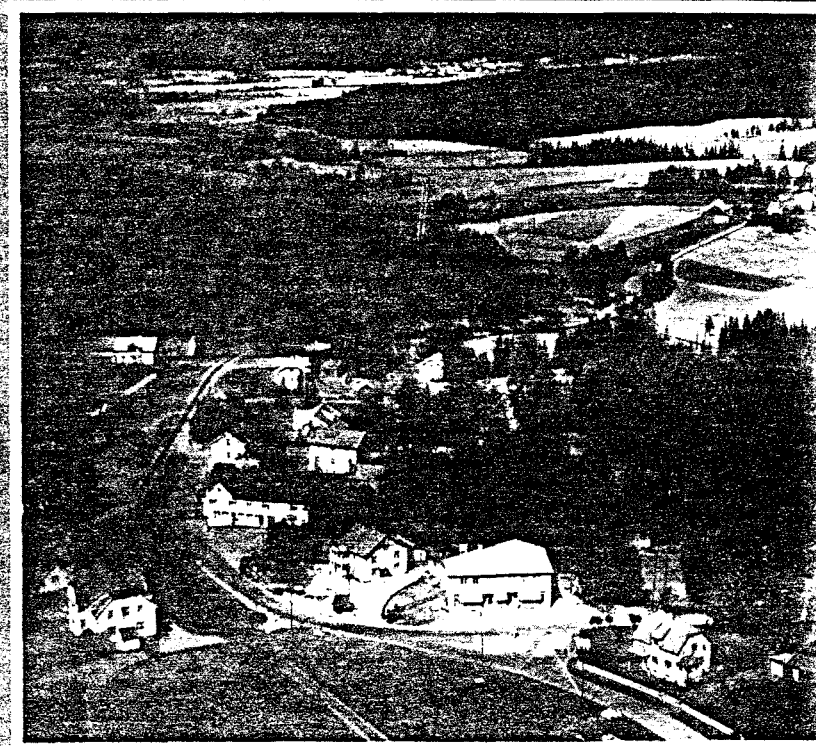

9 788299 217330

EI NY BYGD BLIR TIL

Asbjørn Fossen

EI NY BYGD BLIR TIL

AURSKOG 1940-1966

Av Asbjørn Fossen

102614

1942

Politikunngjøring.

Etter bløndingsforakrftenes § 12 skal det brukes blått lys i gjennomgangsgangar hvis utgang fører rett ut i det fri, som haller, entreer, ganger, trappoppanger, vindfang, lysluser, perronger, m. v., samt til innvendig belysning i kjøretøyer.

Etter Politidepartementets bestemmelse er det til sådan belysning bare tillatt å bruke glødelamper på 15 og 20 watt når lampene er plasmurt blå maling av forbrukeren selv (ikke fabrikkensmessig framstilt).

Romerike politimesterembete, den 11. februar 1942.

L. Løvstad.

førerprinsippet, det vil si at den avgjørelsesmyndighet som tidligere hadde vært tillagt kommunestyre og/eller formannskap, nå ble overført til en person, kalt ordfører. For å bistå han ble det oppnevnt rådgivere. Ordføreren alene hadde makt og ansvar. De andre hadde bare rådgivende myndighet. Avstemninger skulle ikke lengre finne sted. Hva som skjedde i Aurskog i denne fase, er vanskelig å få tak på. Samme høst kom krav om at alle kommunale funksjonærer måtte bli medlem av NS, hvis de skulle fortsette i sine stillinger. Dette hadde tilfølge at de fleste funksjonærene meldte seg inn i NS, trolig for å beholde jobbene sine. Arbeidsløsheten var stor den gang og det var ikke greit å klare seg uten jobben. Det samme gjaldt personer i halvoffentlige stillinger, såsom herredsgartner, herredsskogmester og enkelte andre.

Ordførerproblemet ble ikke løst denne høsten. Ordfører Einar Hoff var lovlig valgt ordfører, men dette ble det satt en strek over i og med nyordningen av kommuneforvaltningen. Om han ble spurt om å fortsette som ordfører, vet jeg ikke. Det kunne jo være mulig at han fikk tilbud om å fortsette hvis han meldte seg inn i NS. Trolig ble han ikke spurt.

Imidlertid oppnevnte fylkesmannen kontorsjefen i kommunen som ordfører, først på nyåret i 1941. Han vegret seg mot utnevnin-gen da han mente det stred mot forutsetningen for sin innmelding i

NS. Han sier selv at forutsetningen var at han skulle være passiv medlem. Etter månedslange forhandlinger, endte det med at han meldte seg ut av NS først i juli 1941. Dette hadde tilfølge at han også mistet sin stilling som kontorsjef og de kommunale bistillinger han hadde. Det ble så oppnevnt ny ordfører høsten 1941. Det var kontorsjefens assistent, som også tidligere var utnevnt til varaordfører. Han var ordfører helt til fredsslutningen i 1945.

Nasjonal Samling i Aurskog

Det er umulig å forstå den videre utvikling i Aurskog hvis en ikke har oversikt over den rolle NS spilte i Aurskog. Som kjent var NS Quislings parti. Fra høsten 1941 var NS det eneste lovlige partiet i Norge. Det var et såkalt statsbærende parti som dermed var sikret alle offentlige verv og stillinger. NS hadde som oppgave å slå ned på alt og alle som gikk imot partiet og tyskernes interesser. De drev derfor overvåkning av befolkningen, særlig de ledende medlem-mene.

Medlemstall og yrkesbakgrunn

Medlemstallet i NS i Aurskog steg kraftig fra høsten 1940. Ved krigens slutt var det 193 medlemmer. Det hadde vært opptil 201 medlemmer tidligere. Noen var flyttet, noen døde og noen hadde meldt seg ut. Etthundre og førtifire hadde meldt seg inn høsten 1940, 22 ble innmeldt i 1941, 16 innmeldt i 1942 og 8 ble innmeldt i 1943. Ingen ble innmeldt i 1944.

Av disse 193 medlemmer var 135 menn og 58 kvinner. Tyve var under 20 år ved innmeldelsen og 11 var over 70 år. De fleste av disse var i familie med eller var gift med andre NS-medlemmer. Trettitre var enslige uten tilknytning til andre NS-medlemmer.

Tabell 5. Medlemstall og yrkesbakgrunn

	8/5 1945	Høyeste tall
Gårdbrukere med kone og barn *:	106	120
Småbrukere med kone og barn	9	12
Arbeidere med koner	30	35
Kjøpmenn med koner	7	8
Fabrikkeier med arbeidende brødre	4	4
Offentlige eller halvoffentlige funksjonærer	15	25
Kontoransatte	6	6
Andre	16	18
	193	228

* Gårdbruker er gruppert sammen med koner og barn. Det samme gjelder for andre yrkeskategorier. I medlemsregistret står enkelte oppført som husmor, men dette sier ikke noe sosialt sett. Ved gjennomsyn viser det seg at alle kvinner er koner til menn, eller barn av mannlige medlemmer. Jeg har derfor satt kategorien husmor sammen med mennene. Det er 3 unntak fra dette. I disse tilfelle er kvinnene ikke gifte eller er barn av andre medlemmer.

Totalt var 6 % av hele befolkningen i Aurskog i 1945 NS-medlemmer. Av befolkningen over 18 år, var 8 % medlemmer. Det siste tallet er riktigst, da en måtte være over 18 år for å bli medlem. Medlemmer i NS ungdomsorganisasjoner er således ikke med i oversikten ovenfor. Medlemmer i ungdomsorganisasjonen ble automatisk overført til kartoteket over hovedmedlemmer ved fylte 18 år. Foruten NSUF-organisasjonen, hadde NS også andre ungdomsorganisasjoner. Jeg har ikke fått tak i oppgaver over disse, men via andre kilder, blant annet referat fra idrettsstevner og rettssaker, har jeg kunnskap at det var både småhird, jentehird og guttehird. Tilsammen måtte det ha vært omlag 20–30 medlemmer i disse organisasjoner. Tallet er usikkert. De oppgaver jeg har tyder på at foreldrene til disse alle var medlemmer av NS.

Vi vil senere støte på begrepet «hirden». Eldre folk vet hva dette er, men for yngre lesere vil en avklaring være nyttig:

«Hirden er betegnelsen på bevegelsens harde ideologiske kjerne. Under okkupasjonen fikk denne kjerne et mer militært tilsnitt. Meningen var at den skulle danne grunnstammen i en fremtidig norsk nazistisk hær.»

(Asch. og Gyld. leksikon)

Bakgrunn for medlemsskap i NS

Stemmetallet til NS økte kraftig i Aurskog i 1936 i forhold til nabokommunene N.Høland og Blaker. Grunnen til dette kan være det store klaseskillet i Aurskog i forhold til nabokommunene. Arbeiderbevegelsen var sterk. Ved valget i 1930 fikk den flertall alene i kommunestyret. Samtidig tapte bøndene innflytelse i samfunnet. På grunn av Arbeiderpartiets flertall i kommunestyret, talte de for døve ører. De hadde mistet sin politiske makt. Jeg har snakket med mange som kjente det politiske miljøet i Aurskog før krigen. Nesten alle mener at grunnen til at så mange, store gårdbrukere ble medlemmer i NS, var at de så en mulighet til å få slutt på Arbeiderpartiets «vanstyre», som det kaltes. Ved å gå inn i NS, kunne de komme inn i kommunale verv. Kanskje spilte det også en rolle at de ved å gå inn som medlem, trodde at de sikret gården for seg og sine. Tidligere hadde jo de radikale arbeiderkreftene i Aurskog truet med å ta fra dem gårdene. De hadde vel også hørt om kollektiviseringen i Sovjet. Et annet moment var at det syntes som om tyskerne skulle vinne krigen i 1940. Da gjaldt det å holde seg på den rette siden.

En gjennomgåelse av materialet viser at mange av de arbeidere og gårdsgutter som ble medlem av NS, arbeidet hos medlemmer av NS. Mange av disse hadde små ressurser og var lett påvirkelige. Tilsammen utgjorde gårdbrukere med familier, arbeidere med familier og offentlige funksjonærer 78 % av medlemmene. De andre var tildels naboer eller slektninger av NS-medlemmer eller personer som var medlem av NS før krigen.

Det vil være litt for enkelt å tillegge bøndene hele årsaken til den store oppslutningen om NS i Aurskog. Viktig for forståelsen av

utbredelsen må være å få oversikt over innflytelsen av nazistisk ideologi i Aurskog. Vi vet at det var mange medlemmer i NS før krigen, men ikke hvor mange. Det er imidlertid på det rene at det var flere enn bønder som var medlemmer. Blant medlemmene var det et mindretall som var ideologisk aktive, som kan sies å være politisk overbeviste nazister. Det er naturlig å ta utgangspunkt i hirden for å få et bilde av hvem disse var, siden hirden var ment som NS' ideologiske kjerne. Oppgave over medlemmer av hirden er ikke tilgjengelige, men av referater fra rettssaker, vet vi at det måtte være minst 20 medlemmer og i tillegg et stort antall medlemmer av guttehird og jentehird.

1942

Fettrasjoneringen.

Merkene 13 A og 13 B på fettkortene for 13. kortperiode (for tida 12. mars til 17. mai 1942) gjelder slik:

Merke 13 A fra 12. mars 1942.

" 13 B " 20. mars 1942.

De øvrige merker gjelder fra det tidspunkt som er trykt på merkene.

Merkene på fettkortene for 12. og 13. kortperiode forlides ikke, men gjelder for kjøp på etterkudd inntil videre.

Oslo, den 2. mars 1942.

FORSYNINGSDEPARTEMENTET

Direktoratet for proviantering og rasjonering.

Forordning om omsetning av fiskehermetikk.

I henhold til forordning av 8. juni 1942 om omsetning av fiskehermetikk er det uten tillatelse fra Direktoratet for proviantering og rasjonering forbudt for fabrikk, grossist og detaljist å selge eller på annen måte overdra:

a) All slags middagshermetikk fremstillet av fisk eller slid (herunder også rogn).

b) Annen hermetisk nedlagt slid, brisling eller makrell.

Hermetikkfabrikker og grossister vil gjennom sine organisasjoner bli tilstillet en orientering om forordningen, mens detaljister vil kunne få nærmere opplysninger ved henvendelse til forsyningnemndene.

Oslo den 15. juni 1942.

Tabell 6. Hirdens yrkesbakgrunn

Arbeidere:	5 (hvorav 1 deleier i fabrikk)
Bondesønner:	7
Offentlige tjenestemenn:	4
Handelsbetjent:	1
Skogeier:	1
Bonde:	1
Distriktslege:	1
Småbrukere:	2

1942

Tekstilrasjoneringen.

Direktoratet for Industriforsyning har i medhold av § 6 i forordning om rasjonering av tekstil- og lærvarer m. v. av 23. desember 1940 bestemt at de nå gjeldende bekledningskort inntil videre også skal gjelde etter 1. april 1942, slik at merker av disse kort kan nyttes i tillegg til de nye bekledningskort for rasjoneringsperioden etter 1. april d. å.

Det vil bli gitt 1 månedens varsel når de gamle korta gyldighet skal oppheves.

Oslo, den 5. mars 1942.

FORSYNINGSDEPARTEMENTET

Direktoratet for Industriforsyning.

SKOTØIRASJONERINGEN.

Direktoratet for Industriforsyning har 27. juni 1942 gitt forskrifter hvoretter trekkter med overdel av lær eller skinn og trebunnskotøyer og støvler med overdel av skinn, herunder skinnskotøyer med trehalv-såle, fra og med 1. juli 1942 bare kan selges og kjøpes mot anvisning i gruppe R (trebunnstøfler) eller S (trebunnskotøyer av skinn). Fra og med 1. juli 1942 kan det ikke kjøpes eller selges skotøyer (herunder ukurant) mot merke V på bekledningskortet.

Skotøyrhandlere skal i lagerbakene for tredje kvartal 1942 rette V over rubrikk 23 til S og V over rubrikk 25 a til R.

Etter forskrifter av 29. juni 1942 kan gjenkjøp av ovennevnte trebunnskotøyer fra og med 1. august 1942 bare finne sted mot kjøpetillatelse i gruppe 12. Slike kjøpetillatelser utstedes første gang i begynnelsen av august. Nærmere regler vil bli gitt i rundskriv.

Oslo, den 29. juni 1942.

Jeg tar forbehold om tallenes riktighet. Yrkesbakgrunnen er riktig angitt, men antall medlemmer av hirden er usikkert. Ikke alle var like aktive eller hadde evner til å verve medlemmer og drive propaganda for NS. Foruten lagføreren i NS var også andre enn medlemmer av hirden aktive i medlemsverving, blant annet lensmannen og andre ledende menn i bygda. Hvem som var aktive i medlemsverving, kom frem under rettssakene da dette var straffbart, men noe entydig bilde foreligger ikke. Det er grunn til å tro at når de ledende menn i bygda, såsom distriktslege og lensmann og store gårdbrukere kom på besøk for å tegne medlemsskap, så var det mange ganger ikke lett å stå i mot. Mange ble trolig medlemmer av denne grunn, uten å tenke over konsekvensene. Dette er et tilbakevendende tema under rettssakene. Blant hirden og andre ledende menn i bygda, var det trolig en kjerne på omkring 10, som må kalles nazister og som samtidig hadde evner til å få folk med seg. Et interessant poeng her er at lagføreren kom til bygda på 1930 tallet og det samme gjorde 2 av de offentlige tjenestemennene. Heller ikke lensmannen var bygdemann. Han kom til bygda rundt 1930. Den eneste bonden blant «kjernetroppene» var propagandaleder i NS og skog-eieren var svært aktiv og opptrådte stadig i hirduniform og med borse. Det er tydelig at ideologien ikke bare har sitt utspring blant bondene i Aurskog. Noe annet er at storbøndene ikke hadde store motforestillinger mot medlemsskap. Dette ble blant annet hevdet av lagføreren under rettssaken mot han.

Konklusjonen må bli at det ikke bare var bønder som var de ledende i NS i Aurskog. Andre grupper hadde trolig vel så stor innflytelse. Spesielt gjelder det offentlige funksjonærer. Den ideologiske kjerne sørget trolig for at ledende menn i bygda ble medlemmer og så ble dette i sin tur brukt som grunn for medlemsverving. Mange så ikke noe galt i å bli medlem når ledende menn i bygda hadde gjort det samme. Dette ble sagt flere ganger under rettssakene mot landssvikere i Aurskog.

Storbøndenes forhold til NS

Størrelsen på gården er tilsynelatende avgjørende for i hvilken grad gårdbrukerne ble medlem av NS. For å belyse dette nærmere har jeg telt antall storgårder i Aurskog og lagt til grunn gårder på omlag 200 dekar dyrket mark, med eller uten skog. I enkelte tilfelle har jeg tatt med gårder under 200 dekar, men gården har da noe skog og annet jordareal i tillegg. Det var 45 slike storgårder i Aurskog i 1945. Eierne av 31 av disse var medlemmer av NS, mens 15 ikke var medlemmer. Blant disse 15, er 2 av de største gårdene i bygda. Eierne av disse gårdene gikk aldri inn i bondemiljøet eller bøndenes omgangskrets. Begge pleide omgang med andre kretser, blant annet fra Oslo. De hadde en annen kultur. En tredje storgård i denne gruppe skilte seg også ut fra de andre bøndene, ved sin forbindelse til andre yrker, blant annet legeyrket. Gårdbrukere innen gruppen på 31 hadde over halvparten av de bortsatte sinnsyke i Aurskog. Om dette beror på en tilfeldighet, vet jeg ikke.

Oppslutningen om NS i Norge

Oppslutningen om NS varierer mye på landsbasis. På Vestlandet var bare 0,4 % av befolkningen medlem av NS. Landsgjennomsnittet var 1,8 %. I tre østlandskommuner, Elverum, Trysil og Åmot var 4,5 % av befolkningen medlemmer av NS. I en artikkel i en bok utgitt av Universitetsforlaget i 1975, forsøker Hans Hendriksen å finne ut noe om årsaken til dette høye medlemstall, sett i forhold til landsgjennomsnittet. Han fordeler medlemmene på yrker. Det vises til tabellen på neste side.

Av tabellen framgår at skogsarbeidere, andre arbeidere, småbrukere, arbeiderbrukere og jordbruksarbeidere tilsammen utgjør 55,7 % av NS-medlemmene i Trysil, 34,6 % i Åmot og 44,8 % i Elverum. Gårdbrukere utgjorde bare 0,7 % i Elverum, 0,3 % i Trysil og 6,8 % i Åmot. Hendriksen har riktignok klassifisert husmødre som egen kategori, men selv om disse var regnet sammen med den mann

Tabell 7. NS-medlemmer i Elverum, Trysil og Åmot etter yrke:

Yrke	Elverum	Trysil	Åmot	I alt
Skogeiere	0,7	0,3	6,8	1,8
Gårdbrukere	4,6	4,4	11,5	5,9
Småbrukere	3,5	5,0	3,7	4,0
Arbeiderbrukere	2,2	10,8	3,1	11,1
Skogsarbeidere	15,1	25,0	10,0	17,2
Jordbruksarbeidere	7,2	4,8	6,8	6,3
Arbeidere, uspes.	16,8	10,1	11,0	13,4
Akademikere	1,8	0,3	1,6	1,2
Selvstendige/ håndverkere	7,4	2,5	3,1	4,9
Funksjonærer	13,5	5,4	10,5	10,6
Husmødre	19,2	22,5	25,7	21,8
Andre	8,1	8,9	6,3	7,9
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

de var gift med, kunne det ikke endre bildet. Det må stå fast at personer med arbeider- og småbrukerbakgrunn, var den klart største gruppen i disse tre kommuner. Den neststørste gruppen i kommunene var funksjonærene, som utgjorde henholdsvis 5,4, 10,5 og 13,5 % av medlemmene. Vi må altså slå fast at situasjonen var helt annerledes enn i Aurskog. Ikke bare i fordelingen av NS-medlemmene på yrker, men også i forhold til befolkningens størrelse. Aurskog var en av kommunene i Norge med flest medlemmer i forhold til folketallet.

Jeg skal ikke komme nærmere inn på de forklaringer som Hans Hendriksen gir på den store arbeideroppslutning om NS som er i de 3 nevnte kommunene, men det må nevnes at han mener oppslutningen skyldes lokale forhold. Trolig finner en ingen generelle grunner til variasjonen i oppslutningen om NS i Norge. Det er store lokale variasjoner fra landsdel til landsdel og fra kommune til kommune innen samme landsdel.

Annen bistand til det nye regime

Både NS og tyskerne var interessert i alle former for støtte. NS var svært aktive for å verve folk til front- og vaktjeneste og til grense- og statspoliti. De rettet propagandaen mot unge menn som ofte lot seg forlede. Mange var ikke klar over hva de begav seg ut på. Ved gjennomgåelse av rettsreferater i «Indre» etter krigen og gjennomsyn av rettssaker, har jeg forsøkt å kartlegge hvor mange fra Aurskog som gikk i slik tjeneste. På grunn av begrensede kilder, er jeg ikke 100 % sikker på om jeg har fått med alle.

Fem fra Aurskog som meldte seg til fronttjeneste i Den Norske Legion og tjenestegjorde i 1 år ved fronten ved Leningradavsnittet. En var 16 år da han meldte seg, 1 var 18 år, 2 var 20 år og 1 var 34 år. Alle var medlemmer av NS eller NSUF. En var gårdsgutt og en var løsarbeider. De andre var fra gårdbrukerfamilier eller inngiftet i slike. Ut over dette hadde 1 meldt seg direkte til tysk krigstjeneste. Han var bare 17 år da han meldte seg og var medlem av NSUF og av gårdbrukerfamilie.

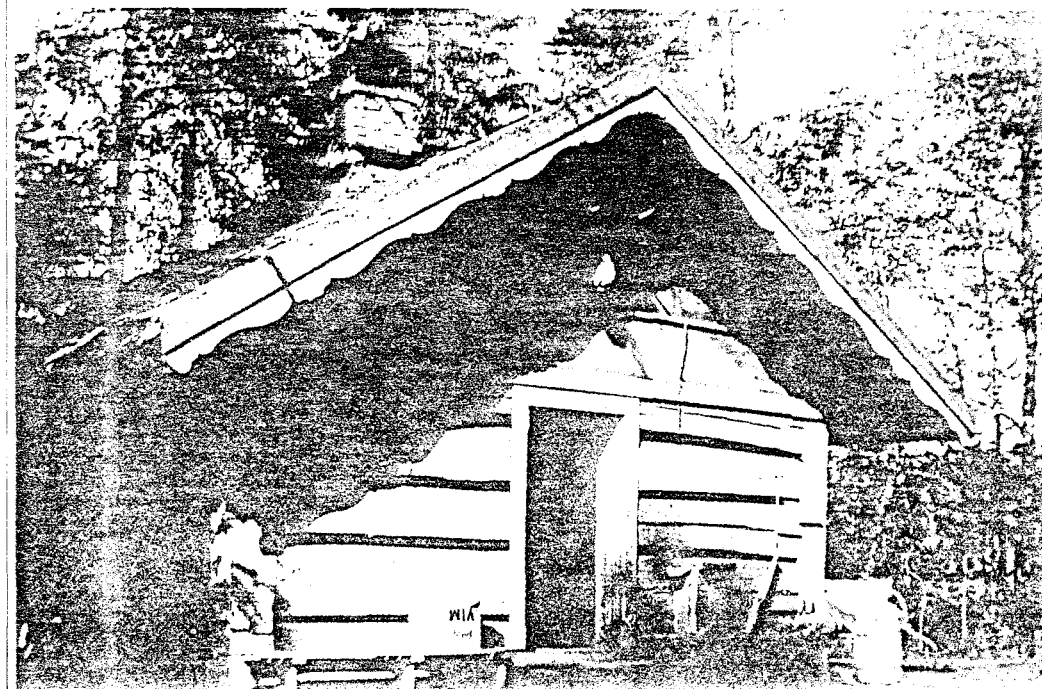
Skijegerbataljonen var en bataljon opprettet for å kjempe med Finland mot russerne. Det var ikke noe samband med Den Norske Legion. Fire fra Aurskog meldte seg til tjeneste der. En kom ikke til fronten da han fikk nervesammenbrudd under militærtrentningen i Tyskland og ble sendt hjem. Av de andre var 1 ved fronten i Karelen og 2 i transporttjenesten, eller trenet som det kaltes. Den ene av disse meldte seg så sent som på ettersommeren 1944 og kom nesten ikke i tjeneste før Finland kapitulerte og tyskerne trakk seg ut av Finland. Den andre meldte seg i 1943 og var der 1 år. To av disse var ikke medlem av NS og hadde arbeiderbakgrunn. De hadde tidligere vært gårdsarbeidere og var henholdsvis 18 og 20 år. De to andre var fra NS-familier og var begge 18 år da de meldte seg. Den ene av disse var fra en gårdbrukerfamilie.

Under krigen var det en organisasjon som het SS Vaktbataljonen. Medlemmene fikk militær trening og deltagerne ble satt inn som vakter ved fangeleire og lignende i Norge. To fra Aurskog var i

gevika til hytte og fikk dermed grenseboerbevis. Flyktningene ble smuglet i ei stor tønne, plassert på en lastebil, som skulle hente tresyre på Enbomsaga. Den store tønne med flyktningene var plassert midt på lasteplanet med de andre, tomme tresyretønnene plassert rundt om kring. Tresyren ble levert til Grorud Kjemiske Fabrikker og derfra videre til tyskerne. Sjåføren på bilen var Alfred Reitzel som hadde vokst opp sammen med Garmann. De var begge bortsatt fra Oslo kommune hos Olaf Borstad.

Flyktningene gikk av bilen der hvor veien svinger ned til Enbomsaga og gikk så videre til Heggevika. Dette hendte i 1941/42. Garmann fulgte ialt 10 personer over til Sverige. Den siste han fulgte over, var major Ole Engen fra Aurskog. Han hadde med seg noen dokumenter som en venn av seg hadde tatt fra tyskerne på Kjeller. Engen dro så videre til England. Garmanns kontaktmann i Aurskog

Holmhytta ved Garsjøen. Her lå Ivar og Ole Bergerud og Kristian Haugen på tømmerhogst i 1942. Samtidig fulgte de jødeflyktninger over til Sverige.

var stasjonsmester Borger Dalby. Han rapporterte om forholdene i Aurskog og eventuelle faremomenter. Bortsett fra Kristian Sætra og Borger Dalby, kjente ingen til Garmanns virksomhet. Kristian Sætra hjalp han noen ganger med å følge flyktningene fra Heggevika til Kvisla. Kristian var lommekjent, noe Garmann ikke var i den første tiden. Ellers gikk det flyktningerute fra Årnes, via Bjørknes og Eidskog til Sverige. Den gikk såvidt innom Aurskog ved N. Mangen.

Senere i 1942 ble to mangensskoginger, Birger Solli og Einar Mangen, arrestert for å ha hjulpet flyktninger til Sverige. Begge satt i Tyskland til etter krigen. De ble torturert. Referat fra tysklandsoppholdet stod å lese i Indre Akershus Blad etter krigen. Solli hadde blitt offer for infiltrasjon. Under foregivende av å være flyktninger, hadde noen bedt om følge over til Sverige. Noen dager etter kom det politi og arresterte Solli. Infiltratørene hadde da skaffet bevis for at

Plassen Garsjøen var ofte et utgangspunkt for flukt til Sverige. Herfra er det ikke langt til Sverige. Flere ble tatt av grensepolitiet her.

Solli hjalp flyktninger. Einar Mangen ble arrestert på Bøndernes Hus under en basar. Det fortelles at han hadde truffet noen på veien fra Sør-Mangen som hadde spurt om veien til Sverige. Han hadde revet ut et blad fra sin 7.sans og tegnet hvor de skulle gå. Uheldigvis hadde de gått feil ved Garsjøen og kommet til ei hytte, hvor en grensepolitimann holdt til sammen med kjæresten sin fra bygda. De måtte vise fram tegningen og gi signalement på den de hadde fått tegningen fra. Etter signalementet, ble så Einar Mangen arrestert og sendt til Grini og deretter til Tyskland.

Mange flyktninger tok seg også fram til Aurskog på egenhånd og håpet på å finne fram til Sverige. Mange greide det, men mange måtte spørre om hjelp fra folk på Mangenskogen. De fleste innover skogene fikk en eller annen gang besøk av flyktninger som spurte etter veien til Sverige. Befolkningen hjalp til så godt de kunne. Mange fulgte flyktninger regelmessig, særlig de som bodde ved Mærli og Langlia.

Jeg kjenner bare til 6 fra Aurskog som ble tatt for å ha hjulpet flyktninger. Foruten Solli og Mangen, ble Sverre Aaserud tatt for å ha lånt ut et kart til en barndomsvenn som skulle flykte til Sverige. Aaserud satt 1/2 år på Grini og 1,5 år i Sachsenhausen. Kaia Haugen ved Ovlien ble tatt 2 ganger for å ha hjulpet flyktninger og satt på Grini. Håkon Borstad og hans datter Solveig satt også inne vel 1 måned for å ha hjulpet en tysker og en venninne med mat og klær. Begge skulle flykte til Sverige.

Mange fra Aurskog rømte til Sverige, uten at jeg kan se at de måtte det. De fleste tok seg fram på egen hånd. I ett tilfelle ble vedkommende bedt om å rømme til Sverige. Han hadde hjulpet motstandsbevegelsen på Sørumsand med å smugle våpen først under krigen. Tyskerne var på sporet og organisasjonen ble rullet opp. Flere ble arrestert og en av lederne tok sitt eget liv etter tortur, for ikke å røpe sine kamerater.

I de siste ukene før freden dro også mange NS-medlemmer til Sverige. Noen gjorde det for å unngå innkallelse til hirden og noen for å unngå arrestasjon etter krigen. Ellers dro mange yngre menn til Sverige like før krigen slutt, de fleste av eventyrlyst.

Lærerstriden

Etter at alle gamle foreninger ble oppløst høsten 1940, dannet NS nye foreninger som var lojale mot regimet. Dette gjaldt blant annet fagforeninger, idrettsforeninger og lærerorganisasjoner. Først ble det avkrevd lærerne en lojalitetserklæring, men lærerne nektet. Myn-dighetene gikk til nye angrep og det endte til slutt med at det ble vedtatt en lov om Norges Lærersamband. Alle lærere skulle melde seg inn der. Hvis ikke, ble det truet med straff og eventuell avskjed. Sogneprest Anton Kleppstø skriver i et svar til biskopene på et rundskriv om hva som hendte i Aurskog og Blaker under krigen, at ingen av lærerne meldte seg inn i Lærersambandet. Dette kan neppe være riktig, da jeg fra pålitelig hold har fått rede på at i hvertfall en, vitnefast, har uttalt at hun var medlem av Lærersambandet. Presten sier også at alle lærerne meldte seg inn i NS høsten 1940, men at de kom seg ut igjen utover våren 1941. Dette kan heller ikke være riktig da 3 lærere stod som medlemmer i NS ved fredsslutningen. Ut over dette vet jeg at 2 av lærerne var medlem av hjemmestyrkene i Aurskog, hvorav en var troppssjef. Det er altså noe som ikke stemmer her. Kanskje var det slik at de ble enige høsten 1940 om melde seg inn i NS for å beholde jobbene, men så senere kom på andre tanker og meldte seg ut igjen. Trolig var i hvertfall noen av lærerne medlem av Lærersambandet. I alle fall må en regne med at de som var medlem av NS, var det.

Det oppstod imidlertid strid om lojalitet i forbindelse med undervisningen. Dette hadde sammenheng med lojalitetserklæringen og Lærersambandet, men det er umulig å finne ut av hva som faktisk hendte. Ett er i hvertfall på det rene, og det er at lærerne ble forsøkt presset av nazimyndighetene til å være lojale mot de nye styresmak-tene, og at NS i Aurskog var svært aktive for å presse lærerne til dette. Dette var oppe i rettssaken mot lagføreren i NS i Aurskog, men jeg kan ikke se det kom noe klart ut av dette. Striden endte med at to lærere fra Aurskog ble plukket ut og arrestert i april 1942. Først ble de sendt til Grini og etter et par uker ble de sendt til tvangsarbeid i

NASJONAL SAMLING

Romerike Fylkesorganisasjon

F.O.3

Fra Fylkesforenen.

Det norske Sikkerhetspoliti
OSLO.

Lillestrøm, 18. mai 1942.

Lærere og lektorer i Romerike.

X Ole Ruud, lærer ved Løken skole, Holter p.å. Nannestad,	Arrestert
X Knut Brunborg, lærer, Hurdal	Arrestert
Erling Elverhøi, Stein skole, Vormsund	På rølse
X Adolf Husby, Arnes skole, Arnes st.	Arrestert
X Reidar Fuglås, lærer ved Algarheim skole, Algarheim p.å.	Arrestert
X A. Myklebust, lærer ved Mogreina skole, Dal st.	Arrestert
X Sigurd Kogstad, lærer ved Holm skole, S. Nittedal	Arrestert
X Sigurd Ørholtet, lærer ved Høienhall skole, Gjerdrum	Arrestert
X P. Bergsvik, lærer, Y. Enebakk	Arrestert
Edith Sperre, lærer, A. Mørksvei, 1, Strømmen	På rølse
X Sverre Rotnes, lærer, St. Høiens vei 67, Strømmen st.	Arrestert
X Gotthard Fjellvang, lærer, Skolegt 13, Strømmen st.	Arrestert
X Odette Magerjord, lærer, Sigurds gt. 21, Lillestrøm	Arrestert
X Håkon Harborg, lærer, Parkalleen 25, Lillestrøm	Arrestert

X Ola Hegerberg, lærer, Kåstad, Nordbyhagen, Lørenskog	Arrestert
X Sigurd Skarseth, lærer, Kinnaskogen, Lørenskog	Arrestert
X Stephen Gjorvad, Hammer skole, Lørenskog	Arrestert
X Olav Nordnes, lærer ved Haneborg skole, Lierfoss st.	Arrestert
X Knut Hovda, lærer ved Haneborg skole, Lierfoss st.	Arrestert
Petter Hovda, lærer ved Svartstad skole, Blaker st.	Syk
X Egil Ruud, lærer ved Høismoen skole, Løken i Høland	Arrestert
X Signe Eldevik, lærer ved Frøgner skole, Frøgner st.	Arrestert
X O. Straumheim, Sørumsand	Arrestert
X Knut Lunde, lærer ved Øvredalen skole, Gan p.å.	Arrestert
Olaf Brække, lærer ved Røven skole, Fetsund	Syk

Lektorer

X Edvard Brakstad, Eidsvoll	Arrestert
Olav Åse, Eidsvoll	Syk
X Hanne T. Høy, Eidsvoll	Arrestert
X Bjørn Syre, Eidsvoll	Arrestert
X Hanne Lynd, Voldgt. 17, Lillestrøm	Arrestert

Heil og sæl

Nasjonal Samling

Romerike F.O.3

TOKLE

Fylkesfører.

Brevet viser NS' aktive rolle ved arrestasjonene av lærerne. Brevet må sees som om det var NS som plukket ut de lærere som skulle arresteres, ellers var det vel ingen grunn til at NS skulle rapportere til Sikkerhetspolitiet.

Kirkenes. Der ble de satt til lasting og lossing av skip, til veiarbeide og annet. Fra Aurskog var det lærerne Knut Hovda og Olav Nordnes fra Haneborg skole, som ble arrestert. NS-ledelsen i bygda hadde åpenbart en finger med i spillet om hvem som skulle arresteres. Det hele startet med en henvendelse fra departementet til fylkesførerene i NS med anmodning om en liste over hvem som var illojale mot den nye regimet. NS i Aurskog måtte ha satt opp ovennevnte lærere på en slik liste.

Lærerne var i Kirkenes til sent på høsten i 1942, og kom deretter hjem. Etter hjemkomsten, begynte de etter en tid som lærere igjen. Det var i alt 12 lærere i Aurskog under krigen, hvorav 5 var kvinner (lærere ved realskolen på Lierfoss ikke medregnet). Av disse var det bare 3 som ble ordinære NS-medlemmer, mot nesten alle av de kommunale og halvoffentlige funksjonærer i bygda.

Mange av elevene i skolen demonstrerte mot NS-lærerne. Av foreldrene fikk de vite hvem som var hvem. Som regel kom det ikke så mye ut av dette, men i ett tilfelle vet jeg at en realskoleelev ble utelukket fra undervisning i Norge i 1 år. Hun hadde angivelig demonstrert mot regimet. Saken var egentlig svært komisk. Vedkommende jente var elev ved realskolen på Lierfoss. I det hun skulle gå hjem for dagen den 1. mai 1942, spurte noen av elevene henne høylydt om «hun skulle hjem og feire dagen.» Hun svarte ja, like høylydt, dro hjem og gikk i fjøset. Like etterpå kom to politimenn til gården og ville snakke med henne da hun hadde demonstrert for kommunismen. De forholdt henne hva hun hadde sagt, men hun svarte at hun alltid feiret 1. mai da hennes yngre søster hadde fødselsdag den dagen. De ga seg imidlertid ikke med det. Hun hadde et rødt bånd i håret og de påtalte også at hun hadde rødt skjørt (skotsk-rutet). Dette tok de for demonstrasjon. Saken ble rapportert til departementet. Det hele endte med at departementet utelukket henne fra skolen i ett år. Under hånden kom det frem at hun kanskje kunne slippe «straffen» hvis hennes far bad NS-ledelsen i bygda om unnskyldning. Slik unnskyldning ble imidlertid ikke gitt. Trolig var det en lærer ved realskolen som hadde meldt «saken» til politiet.

Kirkekamp

Det var også strid i kirken. Myndighetene forsøkte å nazifisere denne på all slags vis. Striden endte med at biskopene sa opp sine stillinger. Dette ble kunngjort ved de fleste av landets prekestoler. Av Klepppestøs svar til biskopene, framgår ikke at han leste opp biskopenes oppsigelse i Aurskog kirke, men bare leste den opp 2 ganger i Blaker kirke. Det er imidlertid på det rene at han leste opp skriv av 24.2.1942 fra biskopene om at de nedla sine embeter, i Aurskog kirke søndag den 15. mars 1942. Tora Eid var i kirken denne søndagen og førte dagbok, slik som hun pleide. Hun forteller at kirken var full. Grunnen var at presten forrige preken hadde sagt at han skulle lese opp en viktig meddelelse neste prekensøndag. Beskjed om dette hadde gått fra hus til hus. Folk været at noe viktig var i gjære og folk som vanligvis ikke gikk i kirken, møtte tallrikt opp. Presten leste først opp skrivet fra biskopene og deretter et skriv til departementet fra Menighetsrådet og Presten om at de stilte seg solidarisk med biskopene. Skrivet var langt, men folk forholdt seg rolige. Til slutt skulle presten lese opp et skriv fra ledende NS-hold om at de stilte seg solidarisk med departementet i dets forsøk på å lede kirken, muligens undertegnet av Quisling. Det begynte da å bli uro blant folk og de begynte å gå ut. NS-folk søkte å hindre dette, men mislyktes. Kirken ble snart tom og tilbake satt bare NS-folk, røde i ansiktet og slukøret. Da folk begynte å gå ut, reiste lagføreren i NS seg og svor impulsivt ganske kraftig over hva som var i ferd med å skje. For dette fikk han irettesettelse av lensmannsfruen, som også var tilstede, sammen med sin mann.

Første påskedag 1942, den 5. april, skulle det også leses opp et skriv som biskopene hadde utarbeidet, kalt «Kirkens Grunn». Skrivet gikk i realiteten ut på at kirken bare la til grunn bibelens lære og ikke ville ha noen innblanding fra myndighetenes side. Det er uklart om dette ble lest opp i Aurskog kirke. Sognepresten svarer på spørsmålet fra biskopene etter krigen, at han ikke hadde notert noe om dette og at han ikke kunne erindre noe.

Ellers er å merke at presten fikk besøk av Statspolitiet to ganger under krigen. Den ene gangen var fordi han angivelig i en preken i Blaker kirke, skulle ha sagt at Hitler var en demon. Presten nektet å ha sagt dette, men innrømmet å ha sagt at «Gud hadde sendt Hitler som en svøpe over menneskeheten», og det var jo noe annet, mente presten. Ikke lenge etter kom det oppsigelse fra Presteboligen. Han skulle flytte den 10. juni 1944. Dette ble det imidlertid ikke noe av, takket være lensmannens inngripen, i følge prestens notater. Den andre gangen han fikk besøk av Statspolitiet, var fordi hans sønn var ettersøkt i Oslo og hadde gått i dekning. Presten nektet et hvert kjennskap til dette. Presten sa fra seg sitt statlige embete sammen med de fleste andre prestene i landet. Han fikk deretter sin lønn av menighetene i Aurskog og Blaker. Embetsnedleggelsen skulle vanligvis skje i forbindelse med opplesningen av «Kirkens Grunn». Men mange gjorde ikke dette med en gang. Det fremgår ikke av prestens svar på biskopenes rundskriv om han leste opp beslutningen fra prekestolen. Embetsnedleggelsen fikk bare den praktiske betydning at presten ikke foretok vielser, da dette var en statlig handling. Prestene henviste til borgerlig vigsel, men velsignet etterpå de som bad om det. De kirkelige handlingene fortsatte som før.

Kommunestyrets virksomhet under krigen

Etableringen av nytt styre i kommunen vakte irritasjon hos de fleste i bygda, særlig fordi det ikke lenger var valg. Folk til alle kommunale verv ble utnevnt av ordføreren. Han hadde all makt og alt ansvar alene. Ved sin side hadde han et råd og enkelte nemder. Lesningen av «Indre» fra den tiden er fornøylig. På grunn av pressesensuren og andre forhold, var avisen et lydige talerør for kommunestyret og de nye organisasjonene. Det er fyldige referater fra møter og utvelnelser. Sammenholdt med medlemskartoteket for NS, synes alle

1942

Forbudet mot salg av nybakt brød.

Direktoratet for proviantering og rasjonering har gitt dispensasjon fra forbudet mot salg av nybakt brød for tiden fra og med 24. til og med 31. desember 1942. I denne tiden er det således tillatt å selge all slags brød, selv om det er bakt samme dag.

Oslø, den 7. desember 1942.

Nye rasjoner av sirup.

I Uda til 15. juli 1942 kan det kjøpes 800 gram mørk sirup mot klipp av ekstramærket E 118 for 14. kortperiode. Videre kan det kjøpes 800 gram mørk sirup mot klipp av venstre halvdel av talongen på tilleggskortet for kaffeerstatning for samme kortperiode.

Anstaltshusholdninger, bakerier og konditorier, skoler og husestikkurs m. v. og detaljister kan få anvisninger på mørk sirup av forsyningsnemnda.

Direktoratet for proviantering og rasjonering.

Rasjonering av potetmel.

Direktoratet for proviantering og rasjonering har nå bestemt at i Uden fra 1. april til 1. juni d. å. kan privatforbrukere kjøpe 200 gram potetmel mot klipp av 4 brødmerker og samtidig av merke E 104 på Direktoratet for proviantering og rasjonering's ekstrakort for tiden 2. februar til 1. mai 1942.

Hoteller, kaffer m. v. kan til matlagning i samme tidsrom få anvist av forsyningsnemnda en så stor mengde potetmel som de fikk anvist til dette formål i tiden 1. mai til 30. juni 1941.

FORSYNINGSDEPARTEMENTET

Direktoratet for proviantering og rasjonering.

3 kg. poteter pr. person blir rasjonen.

De som har deltatt i jordbruksarbeidet får 25 prosent mere.

Tilleggs kort for personer med tungt arbeid.

Tyttebærplukking

i herrederne Enebakk, S. Heland N. Heland, Aurskog, Blaker og Fot er ikke tillatt for fra 24. aug. f.å.

Overtredelse av forbudet vil bli påtalt. Politivakter er utsatt. Ordførerne.

verv besatt av NS-medlemmer. For å belyse situasjonen, gjengir jeg en uttalelse av ordføreren ved innledningen til et kommunestyremøte først i januar 1942, referert i «Indre» for 6.1.42:

«Før ordføreren tok til med behandlingen uttalte han bl.a. at han var fullstendig oppmerksom på at enkelte ting som man foretok seg i herredstinget, faller enkelte litt tungt for brystet, således også med de oppnevnelser som vi foretar. Jeg vil da be om at vedkommende må forstå, i hvertfall litt av det som foregår i dag. Vi må være oppmerksom på at det foregår en hel nydannelse av hele samfunnsmaskineriet. Vi må forstå at samfunnet, i og med at vi har gått over til det autoritære system, uvegerlig må bli mere ensrettet. Således er det naturlig at Nasjonal Samling, som den statsbærende politiske bevegelse, må sørge for å få fler og fler av sine folk inn i det offentlige styre og stell. Når en tenker den foreliggende situasjon grundig igjennom, må alle sikkert være enig i at det er helt naturlig at Nasjonal Samling går inn for å sikre den offentlige administrasjon for det rådende samfunnssyn. En kan således ikke betenke oss i at vi skifter ut folk som vi vet er motstandere av bevegelsen og således også av Staten.»

Klarere bevis på at den nye ordføreren fulgte de nye bestemmelserne er vanskelig å finne.

Et referat i «Indre» fra et møte i NS-laget i Aurskog av 3. mars 1942, gir et stemningsbilde av situasjonen i Aurskog på den tiden.

«Aurskog NS lag holdt møte i kommunelokalet på Aursmoen torsdag. Frammøtet var godt. Etter at lagføreren, NN, hadde ønsket forsamlingen vel møtt, ble det holdt foredrag av to av studieringens medlemmer, NN og NN.

Under møtet ble det referert et brev fra sersjant NN. Etter forslag fra lagføreren og med forsamlingens tilslutning, ble det sendt en svarskrivelse med takk for den modige og verdifulle innsats våre legionærer gjør for vårt land i kampen mot bolsjevismen, i

håp om at året 1942 må bringe avgjørelsen og at vi snart må se våre legionærer hjemme igjen.

Likeledes ble det besluttet å sende et takketelegram til Føreren og frue.

Etter en kaffepause ble det referert endel utnevninger i lag, råd og grupper.

Det i alle deler vellykkede møte ble avsluttet med fedrelandssangen og et tre ganger Heil og Sæl for Føreren.»

Den legionær det vises til, var en fra Aurskog som tjenestegjorde ved Leningradavsnittet og som i januar 1943 ble dekorert med Krigsfortjenestekorset av 2. klasse med sverd. Hans tittel den gang var Unterscharführer.

I «Indre» for 25.1.1944 gjengis deler av en uttalelse fra lagføreren i NS i Aurskog, som også var medlem av kommunestyrets råd (et slags rådgivende formannskap):

«Aurskogs befolkning har i overveiende grad innsett den dødelige fare som truer fra bolsjevismens stormløp mot Europa, likesom den i stigende grad innser verdien av «løfter» fra «alliert» hold, «løfter» som for framtiden vil være den beste propaganda for det nye, livskraftige Europa. De fleste innser nå at England og Amerika er sjaltet ut, eller har sjaltet seg selv ut i dette gigantiske spill. De vet at det nå gjelder for eller imot bolsjevismen. Dette er også en av årsakene til at stemningen har snudd seg og går i retning av en samling av hele det rettenkende norske folk – og da en samling om de nasjonalistiske grunnprinsipper.

Jeg vil takke ordføreren og de øvrige kommunale myndigheter og funksjonærer for den betydelige innsats de har ydet hver på sin plass. I denne forbindelse vil jeg peke på at samarbeidet mellom administrasjonen og parti har gått helt knirkefritt, noe som ikke sier så lite i en tid som den vi nå gjennomlever, med radikale omveltninger på så mange hold. Man skal huske på at det er gjennom vårt administrasjonsapparat at våre tanker og ideer skål settes i verk til felles beste for samfunnet og dermed for den enkelte.

Det er gjennom den store innsats som dette administrasjonsapparat har gjort, at partiet har satt seg i dyp respekt – selv blant våre motstandere. Det er orden i dette apparatet i dag – i motsetning til hva det var under forrige verdenskrig. Dette skal man huske på er partiets fortjeneste. De rette positivt byggende krefter er satt inn og vi er forskånet for partiintriger og ørkesløse debatter, og disse partipolitiske avispolemikker.»

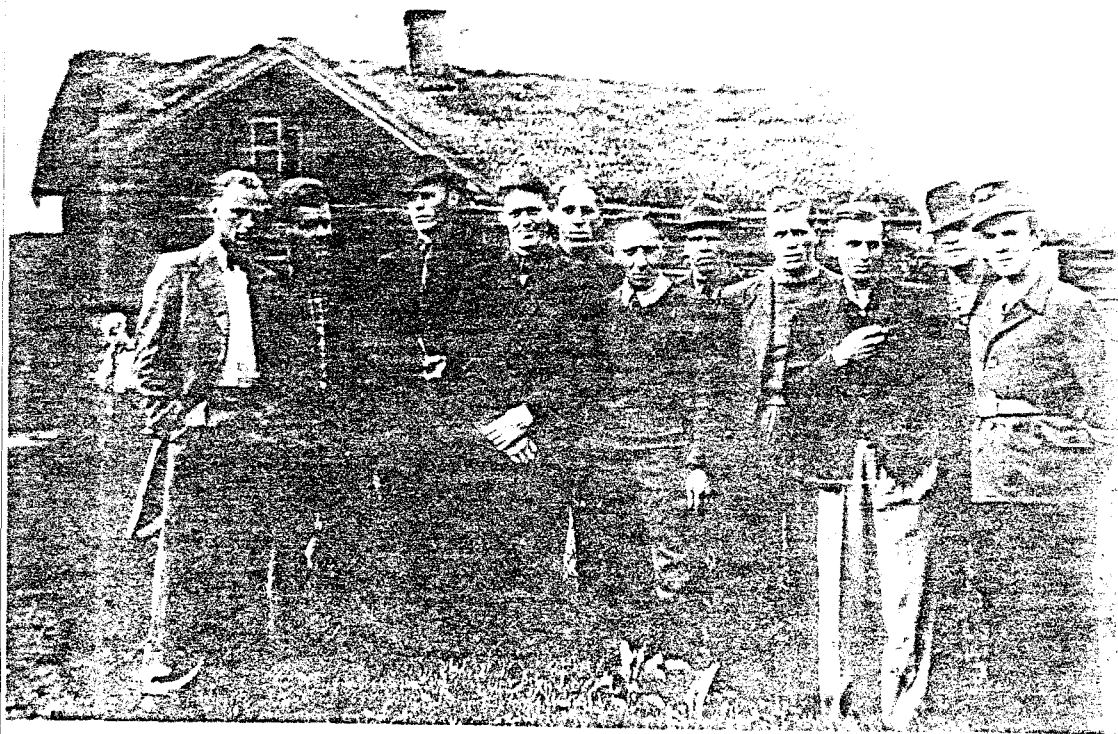
Tvangsarbeide

Lærerne ble sendt til Kirkenes på tvangsarbeide, som ledd i straffeforfølgning. Det var også en annen form for tvangsarbeid. Allerede tidlig under krigen ble det bestemt at det var rett og plikt til arbeid for alle. Trengte noen arbeidskraft, kunne en bare henvende seg til arbeidsformidlingen i kommunen og så sendte kommunen folk. Dette gjaldt både innenbygds arbeid og utenbygds. Det var ikke uvanlig at bønder og skogeiere henvendte seg til kommunen og sa de trengte så og så mange til arbeid. Og det fikk de også. Imidlertid var det ikke bare innen bygda folk ble sendt. Folk ble tvangsutskrevet til tyskerarbeid over hele landet, blant annet til Narvik og Kirkenes. Det var flere fra Aurskog som ble sendt dit. Andre ble sendt på tyskerarbeid til Sørumsand, Ski, Oslo og til og med til Finland. Ofte ser det ut til at slik tvangsutskrivning var en slags straff fordi kommunen hadde mistanke om at enkelte ikke var lojale mot det nye regime. For å slippe unna tvangsarbeide, for eksempel på flyplasser på Lista og på Nord-Aukra ved Molde, valgte enkelte å stikke av til andre tyskerarbeidsplasser eller til andre yrker som var beskyttet. Ofte lyktes de å komme unna på den måten.

I 1943 gikk det rykter om at folk skulle sendes til Tyskland på tvangsarbeide. Dette skulle i første omgang gjelde de som skulle innkalles til tvungen arbeidstjeneste, som var en slags militærliknende virksomhet, dog uten våpenopplæring. Derfor sprengte mot-

standsbevegelsen det sentrale kartotek som myndighetene hadde i Akersgt. 55 i Oslo, for å forhindre eventuell utskrivning. Ungdom på 20 ble innkalt til slik tjeneste, både menn og kvinner. De ble sendt til AT-leirer (arbeidstjenesteleire) forskjellige steder i landet. De gikk i uniform og utførte forskjellig arbeid, for eksempel på gårder og i skogen. På Bøndernes Hus i Aurskog var det opprettet en AT-leir for kvinner under krigen. Leiren ble svært populær hos guttene i Aurskog. På Bjørkelangen ble det bygd en ny AT-leir for gutter.

Tvangsutskrevne nordmenn på tyskerarbeid ved Narvik 1941. Nr. 3 fra venstre er Halvard Emilsen fra Aurskog. Han var der omlag 1 år. Foruten tvangsutskrevne nordmenn, er det tyske arbeidsledere med på bildet. Noen av de utskrevne er fra Blaker, men navnene vites ikke.

Hverdagsliv og fritid

Rasjonering ble innført tidlig under krigen. De aller fleste matvarer var rasjonert, bortsett fra grønnsaker og fisk. Folk måtte ha rasjoneringsmerker utstedt av den lokale forsyningsnemnd for å få kjøpt varer, og det var fastsatt hvor meget hver person skulle få på merkene. Ikke bare mat var rasjonert, men også tobakk og alkohol. Når folk mangler nødvendighetsvarer, er de utrolig oppfinnsomme for å skaffe seg varen. Folk begynte for eksempel å dyrke tobakk sjøl. Den smakte ikke særlig godt, men det var jo nikotin i den. På slutten av krigen sendte folk tobakksblader til tobakksfabrikkene og fikk tobakk og sigaretter igjen. Den smakte ikke så verst. En fikk 1 flaske brennevin om måneden og det var jo bra. Kvaliteten var så som så og mange brente hjemme. Kucne fikk svart sirup(melasse) som før under krigen og av den kunne en brenne brennevin. Det smakte ikke så godt, men det brydde en seg ikke noe om.

Matauk var vanlig under krigen. Alle måtte utnytte hver eneste mulighet til å skaffe mat. Alle jordflekker ble dyrket opp og en satte poteter og grønnsaker over alt. Tomater ble også populært. Og selvsagt måtte alle ha en gris. Grisen har alltid hjulpet fattigfolk og nå ble griseholdet utvidet betraktelig. En gris kunne føs opp på skyller og grøntfor. Mel var rasjonert og tildels blandet ut med erstatningsstoffer. Det samme gjaldt kaffe. Rasjonene var ikke tilstrekkelige. Alle muligheter for å skaffe mel til brødbaking, ble forsøkt. Det ble for eksempel skaffet korn som en malte på kaffekvern. Av dette kunne en steke velsmakende lompe. Fisk og kålrabi var en viktig ressurs og denne var ikke rasjonert. Mange ganger fikk en kålrabi i stedet for poteter på kaféer og restauranter. Bær og frukt ble også utnyttet fullt ut. Da Aurskog var en jord- og skogbruksbygd, greide folk seg bra. Bygdas nærhet til Oslo gjorde også sitt. Folk tok med seg varer til Oslo og byttet til seg mangelvarer. Svartebørsen florerte og mange tjente seg nok en god slant ekstra på dette. Det var mest i Oslo omsetningen fant sted. Å holde kaniner, var en måte å skaffe seg kjøtt på. De stod i bur ute og det hendte nok at de ble stjålet, tjuvslaktet og tatt